

Antická problematika na XVII. celostátní archeologické konferenci v Bulharsku

Podobně jako u nás konají se i v Bulharsku celostátní konference archeologů s referáty a pokračujícími terénními výzkumy i s tematickými přednáškami z různé problematiky. Charakteristické je, že se pořádají vždy v jiném okresním městě, popřípadě v areálu význačné lokality s dlouhodobým výzkumem, a z tohoto hlediska bývá pak zaměřena většina základních příspěvků. XVII. archeologická konference konala se ve městě Kjustendilu (antická Pautalia v provincii Thrákii, bulharsko-srbské pomezí). Pořadatelem byl Archeologický ústav BAV, Ústav pro dějiny umění a ochranu památek v Sofii a Okresní historické muzeum v Kjustendilu. Jednání se účastnili pracovníci katedry archeologie University Klimenta Ochridského v Sofii, University „Kiril i Metodij“ ve Velikém Tárnovu, archeologové ze všech muzeí a asi 30 studentů archeologie. Přítomni byli též archeologové sovětské, rumunští a z Československa pisatel těchto řádků.

Doplňkem k článku Nové výzkumy v Moesii a Thrákii (Listy filol., 95, 1972, str. 29—42) zaměříme se nyní na antickou problematiku, jež byla na konferenci probírána a již tvoří více než polovina všech terénních výzkumů v zemi a zasahuje hluboko i do ostatních disciplín, jako je např. epigrafika, numismatika, dějiny antického umění apod.

Jeden ze základních referátů (L. Ruseva-Slokoska) byl věnován dějinám a archeologickým památkám okresu Kjustendil od dob prehistorických až do středověku. Jeho těžiště bylo ovšem v období antickém, kdy *Pautalia* byla významným ekonomickým a kulturním centrem Thrákie. V římském městě je dnes dobře znám průběh pevnostních stěn (několikrát přestavovaných, resp. upravovaných, zvl. za Konstantina Velikého) s věžemi a čtyřmi branami; v areálu města jsou známy dvě basiliky, za městem antická nekropolis. V současné době se nejvíce kope na opevněném návrší „Chisarlak“ (z tur.), jež bylo mohutně fortifikováno zvláště za Justiniana, a doplnkově též v prostoru Asklepiových městských lázní a v jeho kulturním okrsku. Z jiných míst kjustendilského okresu zaslouží pozornosti především římské město *Germania* (dn. Sapareva banja), vyhledávané kdysi místo s horkými a léčitivými vědly, kde byly právě loňského roku po desíleté přestávce obnoveny výzkumy centrálních částí města. Z hlediska nálezů antických mincí přednesl doplnkový referát numismatik prof. T. Gerasimov, který zdůraznil význam poříčí Strumy (ant. Strymon) jako hospodářské tepny v období thráckém až pozdněřímském. Konečně pak byli posluchači seznámeni s problematikou konzervace odhalených antických objektů.

Další dva základní referáty byly věnovány otázkám periodizace pozdní antiky a středověku. Prvnímú tématu přinesl, zdá se, několik upřesňujících závěrů prof. V. Velkov. Zdůraznil, že v pozdněantické epoše (3.—6. stol. n. l.) hrály středobalkánské a východobalkánské oblasti významnou hospodářskou a politicko-kulturní úlohu, v době kdy dioecese Thracia měla už v této době silnou návaznost na centrum v Konstantinopoli. Problematiké jsou zvláště mezníky, kdy končí antika a začíná středověk (to platí ovšem pro celý středomořský svět), resp., co je ještě pozdněřímské a co už raněbyzantské; zároveň též není jasné, jak se thrácký substrát přizpůsobova novým podmínkám. Podle Velkova lze dnes při komplexním rozboru různých pramenů považovat 3.—4. stol. za pozdněřímské, kdežto staletí 5.—6. již za raněbyzantské. Na přelom těchto epoch patří z hospodářského a sociálního hlediska problematika kolonátu na Balkáně a z hlediska ideologického pak konec doby „pohanské“ a mohutný rozmach křesťanství. Na Velkovův příspěvek navázala přednáška prof. St. Vaklinova z Velikého Tárnova s tématem raného a středního středověku, jež má z hlediska dějin a kultury bulharského národa ještě větší význam, je však ještě problematičtější.

Většinu jednacích dní pak vyplnily referáty o rozmanitých terénních výzkumech, z nichž, jak již bylo řečeno, tvoří antické objekty převážnou část.

Systematické vykopávky jsou především v areálu starých řeckých černomořských měst. Kolektiv pod vedením I. Venedikova pracuje již několik let v *Measambrii* (dn. Nesebăr). Je známa městská hradba z období thráckého, jež po založení dórské kolonie byla zdokonalována v době kyjské a zejména helénistické a jež dnes leží zčásti pod hladinou moře. Jsou prozkoumány čtyři v éže a mohutná, členená brána, chránící přístup z úzké šíje. Získána byla řada nových artefaktů, např. votivní deska se složitou figurální kompozicí a synkretickým námětem božstev Isis a Hekaté. Dobrým pomocníkem je v mnohém směru podmořská archeologie. V antické *Dionisopolii* (dn. Balčík) se výzkumy zaměřily na období předantické, dále na průběh a kapacitu městského vodovodu a podmořská archeologie získala v pobřežních vodách více dokladů antické keramiky, zvl. z období klasického a raněhelénistického. Od 4. do 6. stol. existovala tu pozdněantická pevnost. V *Odesau* (dn. Varna) se pokračovalo ve výzkumu dvojích městských lázní, městské fortifikace a thráckých hrobců, často ležících těsně u městských stěn. V antickém přístavu *Bizoné* (dn. Kavarna) byl potápěcí zjištěn pozdněantický vlnolam. Z raněkřesťanského údobí přibýly ve Varně dvě nové zjištěné basiliky (např. ul. Car Krum).

V provincii Thrákii leží řada objektů, zařazených do dlouhodobých výzkumů. Jsou to před e

vším řecko-římské města často s thráckou, někdy i makedonskou minulostí. Je to např. thrácko-makedonská *Beroe* přezvaná Římany na *Augusta Traiana* (dn. Stara Zagora). Místní archeologové, D. Nikolov a Chr. Bujukliev, mají v posledních letech v terénu nejvíce štěstí. Ještě nebyly ani z poloviny dokončeny výzkumy v předpokládaném buleuteriu uprostřed města (objeveno v r. 1970) a již došlo v r. 1972 k novému významnému objevu. Poblíž Staré Zagory v lokalitě „Trite čučura“ byl objeven rozsáhlý starokřesťanský komplex, jehož ústředím je rozsáhlá trojlodní basilika s baptisteriem, k níž přiléhají ještě další dvě budovy, jedna zakončená apsidou. Celý komplex dává tušit ještě jiné objekty, zjištěny byly zatím dva vodovody. Přibližná zatímni datace je 4.—6. stol. n. l. Ve *Filippopoli* — římském *Trimontiu* (dn. Plovdiv) — jsou zkoumány dva objekty na dnešním hlavním náměstí (zhruba se shodujícím s disposicí fora); objeven tu byl nejnověji zejména masivní stylobatós z římského období, k němuž přiléhá složitě odvodňovací zařízení. Pokračují samozřejmě vykopávky pevnostních stěn na návrší Nebet-tepe, zvláště na severním svahu, kde bylo objeveno utajované schodiště z města, zakončené cisternou. Zjištěny jsou nové věže a portnae. Také v hlavním městě vykopávky pokračují. Odhaleny jsou nové úseky pevnostních stěn *Serdiky* (provádí Historické muzeum v Sofii) na západní straně se zbytky lázni jihozápadní orientace a přívodem minerální léčivé vody.

Z ostatních výzkumů v oblasti Thrákie dlužno vzpomenout aspoň mohyly u vsi *Viševgrad* (okr. Kärđžali), jež způsobem incinerace a množstvím votivních předmětů je novým příspěvkem k poznání sepulkrálních thráckých tradic, zasažených už vlivy římskými. K otázkám náboženského synkretismu přinesly nový materiál výzkumy svatyněky ve městě Chaskovo, kdy byly uctívány *Tres Nymphae* a *Venus-Afrodité*, ale především objev velkého kulturního komplexu u vsi *Daskalovo* (okr. Pernik). Jedná se tu o starobylý kult Asklepiův ve spojení s božstvem Thrácký jezdec; v průběhu 2.—4. stol., kdy okrsek existoval (datace podle nápisů a mincí), byl rozšiřován a různě upravován. Zatím je prokopán zdí hrazený dvůr, uprostřed s menší svatyní s dvěma dalšími budovami. Před vchodem do chrámku byl monumentální oltář z mohutných pískovcových kvádrů. Našlo se tu zatím 140 votivních desk různých velikostí, materiálů (dostí často mramor) a kvality provedení, s převážným počtem řeckých nápisů. Podle nich lze zatím konstatovat, že sem chodili „poutníci“ z Pautalie, *Serdiky* a jiných měst. Prohloubil se též obraz o způsobech thráckých fortifikačních opatření. Hlavním pramenem zůstává stále několikrát již zkoumaná thrácká pevnost v lokalitě *Čertigrad* v masivu Etropolského Balkánu. Mohutnost stěn a do nich porůznu zabudovaných menších prostor — o některých se soudí, že měly kultovní účel — jsou pozoruhodné. Naproti tomu je překvapující řídkost osídlení uvnitř hrazeného areálu. To vnucuje zatím badatelům (V. Velkov, Z. Gočeva) řadu otázek, k nimž bohužel neexistují odjinud průkazné analogie.

Vyslovené římskou problematiku materiálově zásobují především lokality v příslušných úsecích *Horní* i *Dolní Moesie*. Největší rozsahem i délkou trvání jsou práce polsko-bulharské expedice v táboře legie I Italica zvaném *Novae* (u vsi Stáklén). V posledních dvou letech pokročily kvantitativně, k žádnému překvapení tu nedošlo. Známe je dobře průběh pevnostních stěn a některé objekty uvnitř tábora v jejich blízkosti. Centrum je neznámé a udivující je minimální počet nápisů, ponecháme-li stranou cihly s kolmek uvedené legie. Při sondážích zjišťujících forum byla objevena druhá basilika. V *Marcianopoli* (dn. Reka Devnja) proběhly pouze záchranné výzkumy, v *Montané* (dn. Michajlovgrad) byly nalezeny římské nápisy a v teritoriu města a tam, kde bude zanedlouho stát přehrada, prokopáno několik objektů sídlišť s thráckořímským, resp. romanizovaným obyvatelstvem. V areálu pozdněřímské pevnosti *Castra Martis* (dn. Kula) při severozápadních srbských hranicích) se pokračovalo v průzkumu na úseku západní hrady. Jsou tu dobré analogie (velikost a četnost věží) k bezejmenné dosud rovněž pozdněřímské či spíše pozdněantické pevnosti u vsi *Vojvoda* (okr. Šumen), kde Bulhaři spolupracují při výzkumech s odborníky z NDR, podobně jako v kastelu *Iatrus*, východně od *Novae*. Nedaleko fora římského města a tábora *Abrittus* (u města Razgrad) byl náhodně nalezen zlatý poklad, obsahující 835 zlatých ražeb pozdněřímských císařů. Možná, že nějak souvisí s posledními kapitoly dějin města. Zlatými výrobky překvapují ovšem především thrácké objekty. Nepřekonaný je co do uměleckých norem poklad z Panagurište, ale počtem artefaktů a váhou kovu jej již dostihují další objevy — na výstavě thráckého umění u příležitosti I. thráckologického kongresu v Sofii bylo vystaveno na 150 kg zlata. Závěrem aspoň poznámka k otázce římských vil. Jejich počet se opět rozrostl na osm. Prokopávají se v současné době tři: nejrozsáhlejší je villa helénistického typu nedaleko města *Ivajlovgrad* na jihovýchodních hranicích proti Turecku, v roce 1971 objevena další villa rustica nedaleko města *Kazanlık* a konečně villa urbana ze 2. stol. u vsi *Kralev dol* (okr. Pernik).